

Джура ГАРДІ

ОСТАННЯ ЗУСТРІЧ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА І РОСТИСЛАВА МИХАЙЛОВИЧА

Аналізуються свідчення писемних джерел про можливість зустрічі князів Данила Романовича та Ростислава Михайловича після перемоги першого з них над претендентом на Галицьке князівство у битві поблизу Ярославла 1245 р.

Ключові слова: князь Данило Романович, князь Ростислав Михайлович, остання зустріч князів Данила Романовича і Ростислава Михайловича.

Питання коли й де востаннє зустрілися Данило Романович і Ростислав Михайлович із декількох причин потребує окремої розвідки. Історики, які докладно розглядали життя та діяльність обох руських князів, наскільки нам відомо, не розкривали цієї, на перший погляд, важливої, проте специфічної теми¹. Написано чимало праць, які нам знадобляться*, про відомі події з історії Центральної Європи, під час яких обидва князі теоретично могли зустрітися.

¹ Про Ростислава див.: *Palacky F.* O Ruském knížeti Rostislawowi, otci královny české Kunhuty, a roku geho // *Časopis Českého Museum.* – 1842. – Т. 16,1. – С. 23–41; *Палаузов С.* Ростислав Михайлович, князь Мачвы // *Журнал Министерства народного просвещения.* – 1851. – № 8. – С. 27–49. Болгарський переклад: Ростислав Михайлович, руски самостоятелен княз на Дунава през XIII век (Ростислав Михайлович княз на Мачва) // *Його ж.* Изабрани трудове. – Софія, 1974. – Т. 1. – С. 216–250; *Wenzel G.* Rosztizlaw galicziai herczeg // *IV. Béla királynak veje.* – Budapest, 1887. – Old. 20–80; *Wertne M.* Boris und Rostislaw, II (Rostislaw von Halics und seine Familie) // *Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie.* – Berlin, 1889. – Bd. 22,2. – S. 178–194; *Ejusd.* Az Árpádok család története. – Nagy Beeskerek, 1892. – Old. 463–475; *Прокофьев В. Г.* Ростислав Михайлович, русский князь XIII века // Юбилейный Сборник Русского Археологического Общества. – Београд, 1936. – С. 131–159; *Харди Ђ.* О пореклу мачванског “бана” Ростислава Михаиловича // Споменица Историјског Архива “Срем”. – 2003. – Т. 2. – С. 15–32; *Його же.* Ростислав Михаилович “Dominus de Machou” // *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca.* – Т. 6. – Sv. 1. – Brno, 2006. – С. 60–72.

Про князя Данила Романовича див.: *Котляр М.* Данило Галицький. Біографічний нарис. – Київ, 2002; Нам була недоступна робота: *Дашкевич Н.* Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям. – Киев, 1873. Пор. теж: *Грушевський М.* Історія України-Руси. – Київ, 1992–1993. – Т. 2, 3; *Крип'якевич І.* Галицько-Волинське князівство. – Київ, 1984; *Паушто В.* Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. – Москва, 1950; *Котляр М.* Галицько-Волинська Русь. – Київ, 1998.

* Наперед усвідомлюємо, що деяка історична література недоступна для нас під час написання цієї роботи. Сподіваємося, що це суттєво не вплине на її висновки і остаточний результат.

Нема потреби нагадувати, що йдеться про дві виняткові постаті. Данило Романович (близько 1201–1264) був князем Галичини, Волині та Києва, єдиним руським правителем, коронованим папською короною (1253). Після довгої боротьби він відновив Галицько-Волинську державу (1238) свого батька Романа Мстиславича, підняв репутацію княжого дому на Заході. Князь Данило пережив монгольську навалу і наважився протиставитися верховній владі монголів. Після сплюндрування Києва він продовжив державотворчі традиції предків на підвладній йому території. З іншого боку, можливо менш визначний як правитель, але не менш цікавий як історична постать, Ростислав Михайлович (близько 1219–1264) недовго (1237–1238) князував у Галицькій землі. Після того, як 1245 р. він зазнав поразки від Данила Романовича в боротьбі за престіл, за сприяння тестя, угорського короля Бели IV і дружини, княгині Анни, став правителем Мачви – князівства-області на південному угорському кордоні з Сербією, Боснією та Болгарією. Ростислав проголосив себе царем болгар (1257). Завдяки шлюбом доньок він породичався з болгарським царем Михайлом II Асенем і королем Чехії Оттокаром-Пшемислом II.

Передусім вважаємо, що дослідження цієї теми і її можливе розв'язання стануть внеском до просопографії Данила Романовича і Ростислава Михайловича. Вони виступили великими суперниками, зокрема і завдяки політичним силам, які впливали на долю Галичини. Але їм не потрібно забувати, що вони були близькими родичами: Данило доводився Ростиславу вуйком. Старша зведена сестра Данила, мати Ростислава – Олена (?) походила з дому Романовичів, що, зрештою, й давало Ростиславу та його сім'ї підстави висувати своє право на галицьке князювання². Обставини останньої зустрічі могли б дещо розповісти і про особливості темпераменту цих двох особистостей.

Волинські Мстиславичі і чернігівські Олеговичі – дві князівські династії, з яких походять Данило Романович і Ростислав Михайлович, – напередодні монгольської навали правили в сучасних українських землях і змагалися за лідерство на цій території. Починаючи з 1235, тобто 1237 р., Данило в особі вдвічі молодшого Ростислава одержав суперника в боротьбі за галицький престіл. Опорою Ростислава, якому незабаром (1238) випала нелегка роль претендента, були його батько – чернігівський князь Михайло Всеволодович, чимала частина могутніх галицьких бояр та Угорщина. Угорські королі від 1205 р. висували свої претензії на Галицько-Волинське князівство і стали важливими дійовими особами в галицьких подіях протягом першої половини XIII ст. Прогнаному Ростиславу пощастило, коли (можливо вже 1242 або 1243 р.) Бела IV зробив його своїм зятем й угорським претендентом на Галицьку спадщину. Тим часом татари спустошили руські землі, Польщу та Угорщину. Кульмінація протистояння обох князів, яке тривало з мінливим успіхом і численними перемінами, сталася 17 серпня 1245 р., коли у вирішальній битві поблизу Ярослава Данило переміг Ростислава на чолі війська угорсько-польської коаліції та галицьких прихильників. Бела IV і Данило, мотивовані власними державними інтересами, зустрілися доволі швидко, судячи з усьо-

² Про спорідненість обох князів: *Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów, książąt haličko-wołyńskich*, – Poznań; Wrocław, 2002. – S. 51–59; *Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти*. – Біла Церква, 2006. – С. 418, 491.

го, – у вересні 1246 р. в Угорщині у м. Зволен (нині Словаччина)³. На історичному княжому з'їзді укладено мир та угоду, скріплені шлюбом сина Данила Лева з угорською принцесою Констанцією. З цією подією Ростислав остаточно втратив останній шанс повернутися на трон Галича, тому як винагороду одержав в управління Мачву, цілком можливо, у 1247 р.⁴

Виявилося, що для Ростислава битва під Ярославом була останнім перебуванням на землі предків. 17 серпня 1245 р. він цього, ймовірно, ще не усвідомлював. Окрім нової політичної реальності, яку незабаром спричинив продуктивний союз Арпадовичів та Романовичів, на цей факт передусім вказує *argumentum ex silentio* літописця – головного джерела відомостей про діяльність та пересування героїв цієї статті на руській землі. Після Ярославської битви й опису обставин мирних переговорів, які призвели до з'їзду у Зволені, ім'я Ростислава Михайловича вже не було у полі зору літописця⁵. Саме тому 1245, тобто 1246 р., – важливий рубіж у пошуках останньої зустрічі Данила з Ростиславом.

Поряд із просопографською, зазначається й інша суттєва причина нашого питання. Після з'їзду у Зволені та одруження угорської принцеси з нащадком Данила, як ми вже згадували, Романовичі, подібно до Ростислава, також породичалися з угорською королівською сім'єю і стали її союзниками. Проте виникає запитання: чи угорському королеві, який розраховував на допомогу двох сторін, вдалося помирити Данила Романовича й Ростислава Михайловича? Для угорського короля це, безумовно, могло бути сферою зацікавлення. Гіпотетично, примирення передбачало зустріч князів під патронатом Угорщини. Ще цікавіше – історіографія це давно зауважила⁶ – Бела IV і далі формально звертався до свого зятя як до князя Галичини⁷, а Ростислав упродовж пожиттєвого “панонського вигнання” не відмовився від титулу⁸. Це, безумовно, було не лише сумною згадкою про землю предків, якою недовго випало правити, а й претензією до Романовичів (правда, без реальної сили). Чи це були тільки маленькі формальні деталі, які не могли ставити

³ Питання хронології відносин Бели IV і Данила Романовича, тобто княжого з'їзду у м. Зволен і шлюбів їхніх дітей, на нашу думку, вирішив: *Senga T. IV. Béla külpolitikája és IV. Ince párához intézett “tatár-levele”*. – 1987. – Sz. 1–2. – Old. 592–594. Докладну бібліографію міркувань щодо цієї проблеми, подає: *Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów...* – S. 109–113.

⁴ *Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów...* – S. 109–113.

⁵ *Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей*. – Санкт-Петербург, 1908. – Т. 2. – Стб. 800–805, 809.

⁶ *Engel J. Ch. Geschichte des ungrischen Reichs*. – Wien, 1813. – Th. 1. – S. 360.

⁷ До Ростислава як князя Галичини (Dux Gallicie) зверталися в королівських грамотах 1247, 1254, 1255 та 1264 pp.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Ed. G. Fejér*. – Budapest, 1831. – Т. 4,2. – Old. 218, 314; *ibid.* – Budapest, 1832. – Т. 4,3. – Old. 197. Порівн.: *ibid.* – Budapest, 1831. – Т. 4,1. – Old. 396.

⁸ В одній збереженій грамоті Ростислава, виданій без дати (близько 1257 р.), його інтитуляція розпочинається з “*Nos Razlaus dux Galacie*”: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. – Pest, 1871. – Т. 1. – Old. 5–6.

під сумнів потенційну зустріч двох руських князів? Цього не знаємо. Відносин між Белою та Данилом вони, проте, не зіпсували.

Ростислав виявився пов'язаним з інтересами тестя. Як-не-як мусив прийняти рішення з'їзду у Зволені і, хто знає, можливо, за “пропозицією тестя” згодом знову зустрівся з Романовичами і подати їм руку. Все-таки Михайлович був не таким уже і слухняним зятем. Однак після 1245 р. він став у пригоді Бели IV у війнах, а це мало особливе значення. Адже з переказів літописця відомо, що Ростислав зарекомендував себе сміливим і заповзятливим ватажком – втіленням лицарських чеснот⁹. Тоді як його тесть *in exercitibus et preliis minime fortunatus*¹⁰, що зауважив ще й угорський хроніст. Ростислав 15 червня 1246 р. разом із тестем був учасником битви на річці Лайті неподалік від Вінер-Нойштадта (Wiener Neustadt), у якій загинув давній ворог Бели IV – австрійський герцог Фрідріх II Воїтель (Bellicosus) Бабенберг, останній представник династії Бабенбергів чоловічої статі. Після цього в Центральній Європі розпочалася боротьба за спадок Бабенбергів, до якої долучилися й Арпадовичі¹¹.

Наша мета – докладне змалювання цієї боротьби. Важливо, що на початку 50-х років на політичній арені, на якій вирішувалася доля Австрії та Штирії, залишилося лише два конкуренти – майбутній чеський король, тоді моравський маркграф, Оттокар-Пшемисл і угорський король Бела IV. Угорці влітку 1252 р. напали на Австрію і Штирію, які в той час головно визнавали владу Оттокара-Пшемисла, як і Моравію. Це було початком війни; у ній найзначніше місце серед союзників Бели IV припало Данилові Романовичу. Щоб тісніше пов'язати Романовичів зі своїми інтересами, Бела того ж року одружив молодшого сина Данила Романа з герцогинею Гертрудою Бабенбергською, племінницею останнього австрійського герцога з дому Бабенбергів – Фрідріха II. Завдяки спадковим правам Гертруди та военній підтримці Угорщини, Роман, поруч із дружиною, мав під протекцією угорського короля стати герцогом Австрії. Перша фаза сутички тривала до 1254 р. Нова війна спалахнула 1259–1260 р., щоб після угорської поразки в битві біля Кресенбрунн (Groissenbrunn) закінчитися миром у Відні 31 березня 1261 р. Невдовзі, 25 жовтня мир підтверджено укладенням шлюбу між Оттокаром-Пшемислом і Кунегундою, донькою Михайла Ростиславича й Анни Арпадовичівни, внучкою Бели IV¹².

⁹ Лицарський дух Ростислава гарно проілюстрований, наприклад, описом подій під укріпленнями Ярослава перед головною битвою 1245 р.: Ипатьевская летопись. – Стб. 801.

¹⁰ *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadienae gestarum / Edendo operi praefuit E. Szentpétery.* – Budapest, 1999. – Т. 1. – Old. 43.

¹¹ *Lechner K.* Die Babenberger, Markgrafen und Herzoge von Österreich 976–1246. – Wien; Köln; Weimar, 1992. – S. 296; *Kristó Gy.* Az Árpád-kor háborúi. – Budapest, 1986. – Old. 133–134; *Mika N.* Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. – Racibórz, 2008. – S. 17–24.

¹² Докладний виклад боротьби Чехії з Угорщиною за спадок Бабенбергів до миру у Відні 1261 р.: *Mika N.* Walka o spadek... – S. 15–65; *Huber A.* Geschichte Österreichs. – Gotha, 1885. – Bd. 1. – S. 514–541; *Dopsch H., Brunner K., Weltin M.* Österreichische Geschichte 1122–1278. Die Länder und das Reich, Der Ostalpenraum im Hochmittelalter. – Wien, 1999. – S. 203–207, 225–257, 442–449, 453–455; *Kristó D.* Az Árpád-kor háborúi. – Old. 133–136. Про участь Данила Романовича в цих подіях див.: *Грушевський М.* Історія... – Т. 3. – С. 74–77, 518–519.

Під час війн Данило та Ростислав щонайменше раз водночас воювали на боці Угорщини. Логічним видається, що в походах або на мирних переговорах вони могли зустрітися в товаристві угорського короля. Проте здебільша нарративні джерела, в яких збережене свідцтво їхньої участі в угорсько-чеських відносинах, радше нагадують заплутаний клубок, тому про це нелегко чітко ствердити, не обмежуючись численними припущеннями та здогадами. Зрештою, на це вказують роботи авторитетних істориків, які вивчали боротьбу за австрійський спадок та її учасників. Тому спершу застановимося над місцем і датою (останньої) зустрічі двох руських князів, яку підтверджують джерела, тобто дослідимо розповідь сучасника й історіографа Данила Романовича – його літописця.

На полі бою під Ярославом, як уже зазначалося, 17 серпня 1245 р. стояли на чолі своїх військ один навпроти одного Данило Романович і Ростислав Михайлович. Це була зустріч двох князів на полі бою. Але вони самі, тобто їхні підрозділи, здається, не схрестили списів. Адже, за свідченням княжого літописця, коли Ростислав, зауваживши наступ війська Романовича під обложеною Ярославом, спрямував свої сили на Данила, йому завадив Данилів придворний Андрій, не дозволивши Ростиславу зіткнутися з підрозділами свого князя¹³. З іншого боку, Данило зі своїм військом ударив на угрів на чолі з воєводою Філею, які стояли в тилу ворожої шеренги. Йому вдалося розбити суперника. Коли Ростислав це побачив, він кинувся втікати, що й вирішило долю битви¹⁴. Угорська королівська грамота 1264 р. для магістра Лаврентія, соратника Ростислава під Ярославом, не вказує, чи князі або їхні лицарські дружини мірялися силами. Автор також описує поставу Ростислава в бою і лише загально розпочинає подію з того, як “...cum Daniel Ruthenorum rex ad campestre praelium contra ipsum nostrum generum [Ratislaum] prodiisset...”¹⁵. Зрештою, такий розвиток подій не був би несподіваним. Як дійшов висновку Жорж Дуби (Georges Duby), у середньовіччі було мало битв, у яких зблизька бачилися супротивники, і ще менше тих, де вони мали нагоду обмінятися ударами. Їх би під час битви оточили й охороняли їхні дружинники, один із них би втік у момент, коли вже визначився переможець¹⁶. Цю констатацію можна використати й у нашому випадку. Судячи з усього, баталія на полі Ярославської битви все-таки не була зустріччю, яку ми шукаємо, хоч не “відкидаємо” і її.

Справжній княжий з’їзд Данила і його родича відбувся раніше, навесні–влітку 1240 р.¹⁷ Це був зловісний рік, коли всі вичікували набігу монголів на Київ та

¹³ “Ростислав же исполчився преиде дебрь глубокою оному же иду противу полку Данилову Андрѣви же дворьскому тоснущюся да не сразится с полкомъ Даниловым ускоривъ сразися с полкомъ Ростиславлимъ...”: Ипатьевская летопись. – Стб. 800–805.

¹⁴ Ипатьевская летопись. – Стб. 803–805.

¹⁵ Codex diplomaticus Hungariae... – Т. 4, 3. – Old. 197–198.

¹⁶ Дуби Ж. Бувинска битка 27. јула 1214. – Сремски Карловци; Нови Сад, 2008. – С. 231.

¹⁷ Про хронологію зустрічі див.: Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка (далі – Записки НТШ). – Львів, 1901. – Т. 41. – С. 29, 66; Літопис руський / За Іпатським списком переказав Л. Махновець. – Київ, 1989. – С. 395.

правобережні українські землі, які визнавали владу Данила Романовича. Михайло Всеволодович і його син Ростислав опинилися у вигнанні. Без огляду на попередні взаємні угоди, Бела IV відмовив їм у гостинності в Угорщині. Угорський король, повідомлений про набіг монголів, був зайнятий обороною своєї землі і не вважав, що руські князі-вигнанці можуть бути корисними¹⁸. Залишившись без угорської підтримки, Михайло і Ростислав не наважилися йти до територій, підвладних Данилові, а далекий Чернігів тоді вже знищили монголи, тому обидва князі опинилися в Мазовії. У ті важкі та похмурі часи Данило та його брат Василько великодушно забули ворогування з чернігівськими родичами. Після переговорів вони запросили Михайла й Ростислава до себе, де вже перебувала Михайлова дружина і Ростиславова мати. Було укладено мир та угоду двох сімей, за якою Романовичі дали небожеві Ростиславу Луцьк на Волині, а Михайлу обіцяли Київ, хоча він через монгольську навалу не насмівся вирушити на схід¹⁹. Незважаючи на всі перешкоди, можемо зробити висновок, що упродовж весни–літа 1240 р. десь у державі Романовичів (в Холмі?²⁰) влаштовано з'їзд двох родів, на якому підтверджено примирення. Можливо, що тоді відбулося більше їхніх зустрічей, принаймні до моменту, коли Данило з Левом восени 1240 р. вирушив до Угорщини, для досягнення того, що раніше не вдавалося Михайлу і його синові – сватати угорську принцесу²¹. Угода не відбулася. Як відомо, монголи 6 грудня 1240 р. знищили Київ й упродовж зими 1240–1241 р. спустошили Галичину і Волинь на шляху до Угорщини і Малополющі. Вже наступного року на розореній землі відновилася боротьба між двома князівськими угрупованнями за галицький престіл²².

Після 1245–1246 р. завдяки угорському королю відбулася нова зустріч Данила і Ростислава. У розпал війни за австрійський спадок Бела IV, влітку 1253 р., розпочав великий наступ на Моравію. Історики не переочили, що в тому поході на боці Угорщини взяли участь Данило і Ростислав²³. Хоча Всеволод Прокоф'єв твердив,

¹⁸ *Pauler Gy.* A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. – Budapest, 1899. – Т. 2. – Old. 152.

¹⁹ Іпат'євская летопись. – Стб. 782–784. Пор.: *Грушевський М.* Історія... – Т. 2. – С. 249–250; там само. – Т. 3. – С. 56.

²⁰ Про піднесення Холма як столиці Данилової держави див.: *Головко О.* Західнобузькі міста Холм і Дорогичин у політичній діяльності короля Данила Романовича // Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Галицького. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 50–60.

²¹ Іпат'євская летопись. – Стб. 785–787; *Грушевський М.* Хронологія... – С. 29–30, 66; *Махновець Л.* Літопис руський. – С. 397–398.

²² *Грушевський М.* Історія... – Т. 2. – С. 249–253; там само. – Т. 3. – С. 56–58; *Котляр М.* Данило Галицький. – С. 246–266; *Пауто В. Т.* Очерки... – С. 221–230.

²³ *Pauler Gy.* A magyar nemzet története... – Old. 220–221; *Прокоф'єв В. Г.* Ростислав Михайлович... – С. 145; *Magyarország történeti kronológiája a kezdetektől 1526-ig.* – Budapest, 1986. – Т. 1. – Old. 154; *Wyrozumski J.* Udział ksiąząt polskich w walce o spadek po Babenbergach // *Studia Austro-Polonica.* – 1997. – Т. 5. – S. 8–9; *Mika N.* Walka o spadek... – S. 40–42.

що Бела IV разом з ними напав на Чехію²⁴, але зустріч двох князів під час походу не відбулася, передусім через заздалегідь продуманий військовий план союзників. Угорський король на чолі угорсько-половецького війська спочатку спустошив Нижню Австрію, ймовірно, щоб посилити позицію Гертруди Бабенберг та її чоловіка Романа Даниловича, які на той час перебували в укріпленні Гімберг (Himberg)²⁵. Після того король, найправдоподібніше, перейшов Дунай і ввірвався до Моравії, 25 червня наблизившись до Оломоуца. За свідченнями сучасного чеського хроніста, половці й угри тоді страшенно спустошили область навколо цього міста²⁶. Однак Бела залишив свого зятя Ростислава на угорсько-моравському кордоні в укріпленні Тренчін, тобто в однойменному комітаті, для охорони тилу угорського війська, яке відступало. Доказ участі Ростислава в поході збережений завдяки грамоті, яку Бела IV видав 1259 р. певному Преміслу з війська Ростислава, як і сиnam його брата Носка, оскільки Носко тоді й загинув. У грамоті стверджено, що чехи напали на Ростислава, ймовірно, аби перегородити уграм шлях до відступу. Зав'язалася битва, у якій ворога переможено, Ростислав же опісля приєднався до тестя (“ad nos rediit”). Тоді згаданий Премісл, хоча важко поранений, з Ростиславом привів перед короля одного полоненого лицаря²⁷.

Водночас союзницькі війська, в яких були Данило Романович, його син Лев, а також інший зять Бели IV – краківський князь Болеслав Сором'язливий, Владислав – князь опольсько-рациборзький і двоє литовських князів, з півночі вторглися до Моравії і спустошили околиці міста Опава. Про русько-польський похід на Моравію в історіографії йшлося насамперед на підставі докладного свідчення галицько-волинського літописця²⁸. З нього можна зробити висновок, що метою

²⁴ Прокофьев В. Г. Ростислав Михайлович... – С. 145.

²⁵ Пор.: Mika N. Walka o spadek... – S. 40, 46–49.

²⁶ Kosmova latopisu českého pokračovatelé // Fontes rerum Bohemicarum. – Praha, 1874. – Т. 2: Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus / Ed. J. Emler. – S. 291.

²⁷ “...cum regnum Moraue domino concedente omni nostro cum exercitu fuisset ingressi et dictos Premysl et Nosk cum karissimo genero nostro domino duce Bozyslao [Rozyzlao] pro obseruacione castris predicti [Trinchyniense] et confini in eodem comitatu dimissemus ipsi pro nobis coram oculis ipsius Bocizlay prelium gesserunt gloriosum et unus eorum scilicet Nosk ibidem fuit interemptus Premysl uero cum predicto nostro genero ad nos redyt grauior uulneratus unum militem cum armis nobis captiuatum presentando...”: Hazai okmánytár – Codex diplomaticus patrius Hungaricus / Kiadják A. Ipolyi, I. Nagy, D. Véghely. – Budapest, 1876. – Т. 6. – Old. 97–99. Грамоти інтерпретована (і частково перекладена) у: Pauler Gy. A magyar nemzet története. – Old. 221; Прокофьев В. Ростислав Михайлович. – С. 145; Mika N. Walka o spadek... – S. 40–41.

²⁸ Ипатьевская летопись. – Стб. 821–826. Пор.: Грушевський М. Історія... – Т. 3. – С. 74–75; Włodarski B. Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1309). – Lwów, 1931. – S. 13–17; Флоровский А. В. Чехи и восточные славяне. – Прага, 1935. – Т. 1. – С. 223–231; Пауцто В. Очерки... С. 256–258; Wyrozumski J., Udział książąt polskich... – S. 8–9; Mika N. Walka o spadek... – S. 41–46; Ejusd. Najazd polsko-ruski na ziemię opawską w 1253 roku // Opawa, sborník k dějinám města. – Opava, 2003. – Т. 3. – S. 5–11 (публікація була недоступною).

походу Данила не було об'єднання з Белою IV. Їхня зустріч, як і зустріч з Ростиславом, того року в Моравії не відбулася²⁹. Після спустошення обидва війська, як за задалегідь визначеним планом, під кінець літа 1253 р. відступили додому³⁰. Наступного року 3 квітня в Будимі укладено мир, за яким угорському королеві, тобто його спадкоємцю, припала Штирія (більша частина), тоді як Австрія залишилася в руках Оттокара-Пшемисла. Опинившись без підтримки, син Данила Роман ще раніше покинув свою дружину, герцогиню Гертруду, й Австрію³¹.

Угорсько-чеське протистояння за австрійські землі відновилося наприкінці зими 1259–1260 р., коли Штирія визнала владу чеського короля. Нова війна закінчилася 12 липня 1260 р. битвою біля міста Кресенбрунн на Моравському полі, де угри та їхні союзники зазнали важкої поразки³². Стосовно учасників походу з угорської сторони, можна припустити, що Ростислав як член королівської сім'ї взяв у ньому участь і підтримував тестя Белу IV та його сина, молодшого короля Стефана. У попередні роки він, правда, був зайнятий війною в Болгарії. Зять і підопічний Ростислава, болгарський цар Михайло II Асень загинув восени 1256 р. Михайлового вбивцю – родича Коломана II, який відібрав від свого попередника престіл і дружину – доньку Ростислава, незабаром спіткала така ж доля. Ростислав, чий позиції в Болгарії опинилися під загрозою, ймовірно, на початку 1257 р. вторгся до неї, на короткий час зайняв Тирново і, судячи з усього, проголосив себе болгарським царем. Настали роки міжусобиць і міжвладдя в Болгарії, коли Ростислав та Угорщина з одного боку, і Нікейська імперія, тобто Візантія, – з іншого відігравали дуже важливу роль³³. Усе-таки через багатство Штирії й Австрії війна проти чеського короля 1260 р., безсумнівно, притягнула усі сили, на які в той час могли розраховувати Арпадовичі. Їх, найімовірніше, підтримувало і військо Ростислава Михайловича.

Така ж ситуація була й у Пшемислава. Джула Крішто аргументовано доводить, що напередодні вирішальної сутички 1260 р. майже вся Центральна й Східна Європа мали своїх представників у протилежних таборах³⁴.

²⁹ Єжи Вирозумський вважає, що Галицько-Волинський літопис підтверджує участь Ростислава у поході на Опаву: *Wyrozumski J. Udział książąt polskich...* – S. 9. Ми на це у літописі не натрапили.

³⁰ Чи походи були синхронізованими пор.: *Грушевський М. Хронологія...* – С. 36, 68; *Літопис руський.* – С. 411–412; *Kristó D. Az Árpád-kor háborúi.* – Old. 134; *Magyarország történeti kronológiája...* – Old. 153.

³¹ *Dopsch H., Brunner K., Weltin M. Österreichische Geschichte.* – S. 206–207; *Lechner K. Die Babenberger...* – S. 306.

³² *Dopsch H., Brunner K., Weltin M. Österreichische Geschichte.* – S. 454–455; *Kristó D. Az Árpád-kor háborúi.* – Old. 135–136; *Mika N. Walka o spadek...* – S. 60–62.

³³ Докладніше див.: *Златарски В. История на Българската държава.* – София, 1940. – Т. 3. – С. 456–490; *Kristó D. Az Árpád-kor háborúi.* – Old. 136–137; *Димитров Х. Българско-унгарски отношения през средновековието.* – София, 1998. – С. 158–170.

³⁴ *Kristó D. Az Árpád-kor háborúi.* – Old. 135. Поп.: *Huber A. Geschichte Österreichs.* – S. 538.

“Єдина” історіографічна проблема, пов’язана з участю Ростислава в битві біля Кресенбрунн, – те, що джерела, які зберегли свідчення про неї, не згадують його імені або не вказують безпосередньо на його присутність. Проте Оттокар-Пшемисл 8 жовтня 1260 р. відіслав папі Олександрові IV листа з повідомленням про недавню велику перемогу та мирні переговори після неї. Задоволений і гордий чеський король перелічив усіх союзників переможеного угорського короля, між ними наведені: “...innumeram multitudinem inhumanorum hominum, Cumanorum, Vngarorum et diuersorum Sclauorum, Siculorum quoque et Valachorum, Bezzenninorum (f. Bessorum, seu Paczinacitarum) et Ismaëlitaram, Schismaticorum etiam, vtpote Graecorum, Bulgarorum, Rasiensium (Rascianorum) et Bosnensium haeticorum”³⁵. Згадка про болгар і боснійців, та й греків для істориків була достатнім доказом, що йшлося про підрозділи Ростислава Михайловича. Вже Спіридон Палаузов зробив висновок, що болгар і боснійці в бою стояли під командою Ростислава. Густав Венцел також вважав, що Ростислав брав участь у битві на чолі своїх мачванських і болгарських сил – згадані болгар і греки були його людьми. Таку думку поділяв ще один біограф Ростислава, Всеволод Прокоф’єв, а також (нам недоступний) Е. Дарко, визнає це і Норберт Міка³⁶. Підтвердженням такого погляду сприймається й те, що Ростислав справді на той час володів певними болгарськими територіями, як і частиною Боснії (область Усоре і Солі)³⁷. З іншого боку, Христо Димитров висловив сумніви, насамперед щодо можливої участі у війні греків-нікейців на угорському боці. Поставивши логічне запитання, чи не міг Оттокар-Пшемисл, перелічуючи всі ці народи у групі схизматиків (і, до того ж, – еретиків та й мусульман), зробити це загально і відходячи від правди, намагався звеличити перед папою значення своєї перемоги³⁸. Випередивши Х. Димитрова, майже так само до цього питання підійшов й Исидор Шараневич, покликаючись при цьому до думки Георгія Прая (György Pray), історика XVIII ст.³⁹ Як би там не було, збережена у листі чеського короля, тобто в автора *Другої континуації Козьми* згадка про *Rasciensium*, для сербської історіографії – доказ участі сербів у війні проти Оттокара-Пшемисла II, як і боснійців – *Bosnensium haeticorum*, але не з частини

³⁵ Codex diplomaticus... – Т. 4.3. – Р. 15–16; Kosmova latopisu českého pokračovatelé. – S. 316; Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae / Ed. J. Emler – Prague, 1882. – Т. 2. – Р. 103.

³⁶ Палаузов С. Ростислав Михайлович... – С. 245; Wenzel G. Rosztizlaw galicziai herczeg... – Old. 9; Прокофьев В. Г. Ростислав Михайлович... – С. 145; Darkó E. Byzantinisch-ungarische Beziehungen in den zweten Hälfte des XIII Jahrhunderts, mit 2 Tafeln. – Weimar, 1933. – S. 17. Цит. за: Димитров Х. Българско-унгарски отношения... – С. 169; Mika N. Walka o spadek... – S. 59, 64.

³⁷ Пор: Димитров Х. Българско-унгарски отношения... – С. 166; Ђурковић С. Историја средњовековне босанске државе. – Београд, 1964. – С. 73.

³⁸ Димитров Х. Българско-унгарски отношения... – С. 169.

³⁹ Szaranewicz I. Die Hypatios-Chronik, als Quellen. Beitrag zur österreichische Gescichte. – Lemberg, 1872. – S. 144–145. (Pray G. Annales regum Hungariae, 997–1564. – Vienna, 1763–1770. – Vol. 1–5).

Боснії, на яку поширювалася влада Ростислава, а зі “справжньої Боснії”, де панував угорський васал бан Прієзда⁴⁰.

Щодо участі Ростислава існує ще один сумнів. Адже Оттокар-Пшемисл у листі пише, що у війні тріумфував “aduersus Belam, et natum eiusdem Stephanum, Vngarie reges illustres, et Danielem, Regem Passe (Russie) et filios eius, et ceteros Ruthenos et Thartaros qui in auxilium venerant, et Boleslaum Cracouiensem, et Lozkonem (Lestkonem) iuuenem Lansatie (Lusatiae) duces...”. Отже, чеському правителю було відомо, що він воював і проти сина короля – Стефана, руського короля Данила Романовича та його синів, польських князів Болеслава Сором’язливого та Лешка Чорного⁴¹ – але не проти зятя угорського короля, Ростислава Михайловича. Якщо Ростиславу був в угорському таборі, можливо, йому з цієї нагоди не надано такого важливого місця. Але цьому важко повірити. Правда, у час написання листа чехи могли не знати, що Ростислав незабаром стане тестем Оттокара-Пшемисла. Адже упродовж мирних переговорів спершу планувалося, щоб новою невісткою Пшемисла стала донька Бели – монахиня Маргарита, яка, на радість багатьох, спротивилася такому святотатству⁴². Чехам, наприклад, не було відоме ім’я половецького хана Алпра, збережене завдяки угорському хронікареві⁴³, хоча саме половцям належала дуже важлива роль у Кресенбруннській битві. Пліч-о-пліч із молодим королем Стефаном вони, по-суті, воювали проти Пшемисла, в той час, як Бела запізнився на поле бою, а потім вдався до втечі⁴⁴. Окремі історики (Антоній Флоровський, Балінт Хоман), можливо, саме тому висунули здогад, що в битві брали участь війська Ростислава Михайловича, до того ж, мабуть, посередньо обидва мали на увазі і його присутність⁴⁵. Проте деякі вчені, яких не можна оминати, наприклад Алфонс Хубер, Джула Паулер і Джула Крішто, в описі битви без застережень пропустили присутність Ростислава⁴⁶. Ми ж все-таки готові прийняти припущення, що Ростислав Михайлович був учасником угорського походу 1260 р. Не лише через згадку болгар і боснійців в угорському війську, а й через те, що це була війна з великим вкладом, а Ростислав як член королівської сім’ї, до того ж, маючи схильність до військової справи, таку подію не міг пропустити. У другій половині 1260 р. болгарі зайняли Северинський банат, ймовірно, використавши незахи-

⁴⁰ *Журечек К.* Историја Срба. – Београд, 1978. – Књ. 1. – С. 182; Историја српског народа. – Београд, 2000. – Књ. 1 / Уредник С. Ђирковић. – С. 351; *Ђирковић С.* Историја средњовековне босанске државе. – С. 73.

⁴¹ Про участь П’ястів: *Włodarski B.* Polska i Czechy... – S. 35; *Wyrozumski J.* Udział książąt polskich... – S. 12; *Mika N.* Walka o spadek... – S. 58.

⁴² Поп.: *Pauler Gy.* A magyar nemzet története... – Old. 241–243.

⁴³ *Scriptores rerum Hungaricarum...* – P. 469.

⁴⁴ Поп.: *Kristó D.* Az Árpád-kor háborúi. – Old. 135–136.

⁴⁵ *Флоровский А. В.* Чехи и восточные славяне. – С. 232; *Hóman B., Szekfű Gy.* Magyar történet. – Hóman; Budapest, 1939. – T. 1, írta B. – Old. 574.

⁴⁶ Поп.: *Huber A.* Geschichte Österreichs. – S. 538–240; *Pauler Gy.* A magyar nemzet története... – Old. 236–239; *Kristó D.* Az Árpád-kor háborúi. – Old. 135–13.

шені на той час через відхід військових сил на війну з Чехією південні кордони Угорщини⁴⁷.

Про Данила Романовича можемо з більшою впевненістю стверджувати, що 12 липня 1260 р. він був учасником битви біля міста Кресенбрунн. Про це передусім повідомляє лист Оттокара-Пшемисла⁴⁸. З іншого боку, княжий літописець підтверджує, що Данило на початку 1260 р. перебував на шляху до Угорщини, але не для приєднання до свого союзника у війні з Чехією, а щоби заховатися перед новою монгольською небезпекою. Відомо, що в листопаді 1259 р. монголи на чолі з досвідченим полководцем Бурундаєм знову з'явилися на кордоні Галицько-Волинської держави й вимагали від Романовичів зруйнувати укріплення міст та вирушити з ними на Польщу. Данило “же убоявшуся побѣже в Ляхы а из Ляховъ побѣже во Угры”, залишивши брата Василька і сина Лева, аби виконати монгольські вимоги⁴⁹. Можливо, тоді Данило довший час перебував в Угорщині⁵⁰. Для історіографії майже загальноприйнятий погляд, що він був учасником Кресенбруннської битви⁵¹. Проте навколо певних обставин самої участі думки розійшлися, наприклад, щодо питання, чи він прийшов на поле бою на чолі власного війська, чи його присутність була випадковою, визначеною обставинами, які змусили його покинути свою землю⁵². Інше запитання стосувалося дискусії, хто з синів Данила

⁴⁷ Пор.: *Kristó D. Az Árpád-kor háborúi.* – Old. 137; *Димитров Х.* Българско-унгарски отношения... – С. 170.

⁴⁸ Див. приміт. 36.

⁴⁹ *Ипатьевская летопись.* – Стб. 848–850; *Грушевський М.* Хронологія... – С. 41–42, 69; *Літопис руський.* – С. 421–423.

⁵⁰ Леонтій Войтович твердить, що князь Данило був в еміграції в Угорщині від 1260 до 1262 р. Незалежно від нього, подібну думку поділяє і Марета Фонт, яка також вважає, що Романович довший час перебував в Угорщині, хоча й неповні три роки (близько 1260–1261): *Войтович Л.* Княжа доба... – С. 494; *Font M. Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek.* – Szeged, 2005. – Old. 260–263.

⁵¹ Лише І. Шараневич був скептичним щодо участі Данила: *Szaranewicz I. Die Nupatios-Chronik...* – S. 85–86, 144–145. Цит. за: *Грушевський М.* Історія... – Т. 3. – С. 519; *Флоровський А. В.* Чехи и восточные славяне. – С. 233. Данила приймають за учасника: *Huber A. Geschichte Österreichs.* – S. 538; *Wenzel G. Rosztizlaw galicziai herczeg.* – S. 9; *Кордуба М.* Участь Данила в битві під Кресенбрунн // *Записки НТШ.* – Львів, 1896. – Т. 10, кн. 2: *Miscellanea.* – С. 1–2; *Pauler Gy. A magyar nemzet története.* – Old. 236; *Грушевський М.* Історія... – Т. 3. – С. 76; *Прокофьев В.* Ростислав Михайлович... – С. 145; *Hóman B., Szekfű Gy. Magyar történet.* – Old. 574; *Пауцмо В.* Очерки... – С. 277; *Kristó D. Az Árpád-kor háborúi.* – Old. 135–136; *Mika N. Walka o spadek...* – S. 58–59.

⁵² На відміну від інших істориків, Мирон Кордуба і Михайло Грушевський вважали, що участь Данила була випадковою. Подібно до них, Джула Паулер дійшов висновку, що руські і польські князі через нашествя монголів на поле бою прийшли лише зі своїм оточенням, а не з військом (порівн. попередню приміт.). Попри мовчання літописця, як і з огляду на політичний інтерес Романовича, ми все-таки не відкидаємо можливості, що Данило міг прибути з “військом”. До цього нас підштовхують дані з листа чеського короля (“*Ruthenos et Thartaros qui in auxilium venerant*”), як й інші наративні західні джерела, а також обставина, що від відступу монголів із Польщі через землю Романовичів, яка все-таки не настільки постраждала,

Романовича міг бути разом з ним. Залишаючи все-таки ці запитання осторонь, можемо дійти висновку: якщо прийняти припущення, що Ростислав був учасником битви, тоді це, найімовірніше, означало, що він влітку 1260 р. у присутності угорського короля зустрівся зі своїм колишнім суперником і дядьком.

Угорсько-чеський конфлікт за австрійські землі вирішила битва біля Кресенбрунн. У мирному договорі, укладеному у Відні 31 березня 1261 р., Бела IV відмовився від претензій на Штирію і погодився відшкодувати воєнні збитки. Епілогом були шлюбні зв'язки між сім'ями Арпадовичів і Пшемисловичів. Як уже сказано, чеський король Оттокар-Пшемисл II 25 жовтня 1261 р. одружився з Кунегундою Ростиславівною. За декілька років, 5 жовтня 1264 р., на австрійсько-угорському кордоні біля Потенбурга (Burg) на річці Фіша (Fischa) між Віднем і Пожунем – Братиславою влаштовано розкішне весілля молодшого сина короля Бели IV, славонського герцога Бели й Кунегунди Бранденбурзької, племінниці чеського короля. Це був, безперечно, один із найбільших з'їздів володарів тієї частини тодішньої Європи, проведений під патронатом чеського й угорського королів⁵³. З переказів двох австрійських хронік, написаних німецькою мовою у XIV ст., дізнаємося, що на з'їзді у Відні 1261 р., тобто весіллі біля Потенбурга 1264 р., серед запрошених володарів опинилися і король “von Rassen (Razen)” і король “von Matschaw (Matschouwe)”. Складається враження, що хронікари мали на увазі саме Данила Романовича й Ростислава Михайловича. Але чи справді вони стали учасниками тих подій – це запитання, які, незалежно одне від одного, привертають увагу вже декількох поколінь істориків. Останній з них, Н. Міка, судячи з усього, розв'язав цю дилему⁵⁴.

У хроніці Оттокара Штирійського (*Ottokars österreichische Reimchronik*) описані й королівський з'їзд і весілля 1264 р., правда, сама подія хибно віднесена до 1261 р.⁵⁵ Твір написаний в перші два десятиліття XIV ст., а його автор може ідентифікуватися з Otacher ouz der Geul (Ottokar aus der Gaal)⁵⁶. Поміж учасниками урочистості літописець серед угорських гостей перелічив аж шістьох королів:

минула одна пора року (весна) – достатньо часу, щоби добре озброєний загін із кількох сотень чоловік підготувався і перейшов через Карпати. Це була сила, варта згадки.

⁵³ Palacky F. O Ruském knjžeti Rostislawowi... – S. 23–24; Huber A. Geschichte Österreichs. – S. 540–541; Pauler Gy. A magyar nemzet története. – Old. 240–243, 259–260; Dopsch H., Brunner K., Weltin M. Österreichische Geschichte... – S. 455; Mika N. Walka o spadek... – S. 64–65; Magyarország történeti kronológiája... – Old. 157–160.

⁵⁴ Поп.: Mika N. Czy król Rusi Halickiej Daniel był obecny przy zawieraniu pokoju wiedeńskiego w 1261 roku? Z dziejów stosunków rusko-austriackich w średniowieczu // Kwartalnik Historyczny. – 1998. – R. 105, nr 2. – S. 2–16.

⁵⁵ Ottokars österreichische Reimchronik / Herausgegeben von Seemüller J. // Deutsche Chroniken. Monumenta Germanica Historica (MGH). – Hannover, 1890. – Bd. 5, pars 1. – S. 108; Huber A. Die steierische Reimchronik und das österreichische Interregnum // Mittheilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung (дали – MIOG). – Innsbruck 1883. – Bd. 4. – S. 62.

⁵⁶ Про особистість і діяльність О. Штирійського див.: Huber A. Die steierische Reimchronik... – S. 41–74; Liebertz-Grün U. Ottokar v. Steiermark // Lexikon des Mittelalters, CD-ROM Ausgabe, Verlag Metzger J. B., 2000 (дали – LexMA). – Bd. 6. – S. 1587–1588.

“Welan der kunic hêr
 Harte frôlichen az,
 wand er selp sehster kunic saz:
 siner süne wâren zwêne dâ,
 Stephan unde Wêlâ,
 die dâ gekrônêt sâzen,
 und der kunic von Râzen
 und der kunic von Matschouwe-
 des selben hûsfrouwe
 was ân underwint
 kunic Wêlâns kint –
 und der kunic von Sirvê”⁵⁷.

Про проведення цього весілля та королівського з’їзду свідчить низка й інших літописців, як, наприклад, автор “Другого продовження Козьми”, “Віденської домініканської хроніки”, так званої “Історії літ 1264–1279”, “Зальцбурзьких анналів” – усе це підтверджує важливість і автентичність подій⁵⁸. Розглядаючи, проте, розповідь О. Штирійського, єдиного, хто наводить перелік присутніх володарів, доходимо висновку, що 5 жовтня 1264 р. не могла відбутися зустріч наших князів. Як лаконічно констатував Константин Їречек, Ростислава Михайловича тоді уже не було серед живих⁵⁹. Адже на підставі папського листа від 15 липня 1264 р. відомо, що дружина Ростислава, княгиня Анна, на той час вдовувала⁶⁰. З іншого боку, Б. Влодарський, а вслід за ним А. Флоровський і Н. Міка виправдано поставили під сумнів можливість появи на з’їзді Данила Романовича⁶¹. Протягом того ж 1264 р. (найімовірніше влітку – як вважають М. Грушевський і Д. Домбровський) помер і він. За переказом Галицько-Волинського літопису, цьому передував певний період “великої болісті” князя⁶². Тому не залишається найменшої ймовірності, що Данило восени 1264 р. міг вирушити до Угорщини. Кого тоді “замість Данила і Ростислава” поіменовано королями Русі й Мачви – варто би провести окрему розвідку⁶³.

⁵⁷ Ottokars österreichische Reimchronik. – S. 106.

⁵⁸ Kosmova latopisu českého pokračovatelé. – S. 319–320; Continuatio praedicatorum Vindobonensium. – S. 728; Historia annorum 1264–1279 // Annales Austriae / Ed. W. Wattenbach (MGHS. – T. 9). – S. 649–650; Annales sancti Rudberti Salisburgenses // Ibid. – S. 797; Поп.: *Mika N. Czy król Rusi Halickiej...* – S. 6.

⁵⁹ *Јуречек К.*, Историја Срба. – С. 182.

⁶⁰ Vetera Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia / ab A. Theiner. – Romae, 1859. – T. 1. – P. 273.

⁶¹ *Włodarski B.* Polska i Czechy. – S. 37–43. Цит. за: *Флоровский А. В.* Чехи и восточные славяне. – С. 251–252; *Mika N. Czy król Rusi Halickiej...* – S. 5.

⁶² Ипатьевская летопись. – Стб. 862. Для хронології смерті Данила див.: *Грушевський М.* Хронольогія... – С. 44–45, 69; *Dąbrowski D.* Rodowód Romanowiczów... – S. 61–62.

⁶³ Наскільки нам відомо, це розглядали: *Флоровский А. В.* Чехи и восточные славяне. – С. 252; *Mika N. Czy król Rusi Halickiej...* – S. 10–15; *Zsoldos A.* Családi ügy, IV Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években. – Budapest, 2007. – Old. 43.

В іншій хроніці – *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften* Леопольда Штейнрейтера (Leopold Stainreuter) також йдеться про укладення шлюбу герцога Бели і Кунігунди Бранденбурзької, як і про з'їзд володарів, що його супроводжував, з тим, що місцем події для автора був Відень й відбулася вона 1261 р. Серед присутніх знову названі й королі Русі та Мачви:

“Chünig Belan von Ungern cham auch mit seinem sünen mëchtichleich. Er cham mit fünf chünigen, wan er was da mit seiner sün zwain, hiessen Steffan und Bella, mit im cham auch der chünig von Rassen und der chünig von Matschaw, der auch chünig Belans tochter het, und der chünig auz der Syrfey”⁶⁴.

Наведені джерела історики інтерпретували по-різному. Не беручи до уваги думку деяких вчених, вважали, що і з'їзд з опису О. Штирійського стосувався мирних переговорів у Відні 1261 р.⁶⁵ Переважило, однак, міркування, що Оттокар описав весілля і з'їзд 1264 р., а Л. Штейнрейтер – ранішу подію у Відні, коли 31 березня 1261 р. укладено мир між Чехією й Угорщиною. Незалежно від з'їзду 1264 р., знову виникає запитання: чи Данило і Ростислав були у Відні в березні 1261 р.⁶⁶ Принаймні обидва князі тоді були, безперечно, живими.

Свого часу В. Прокоф'єв зауважив, що звіт О. Штирійського використано в пізнішій хроніці Л. Штейнрейтера, впевнений, що в обох випадках йшлося про віденську подію 1261 р.⁶⁷ Справді, якщо порівняти ці два тексти, вже на перший погляд легко можна встановити їхню подібність та пов'язаність. Тим більше відомо, що автор *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, пишучи свій твір приблизно 1388–1399 рр., факти брав із хроніки О. Штирійського⁶⁸. Зрештою, як уже згадувалося, Н. Міка докладно вивчив це питання. За його висновком, Л. Штейнрейтер змальовує з'їзд володарів і весілля герцога Бели і Кунігунди Бранденбурзької, запозичуючи з О. Штирійського, відносячи їх до 31 березня 1261 р., коли у Відні укладено чесько-угорський мир. Проте жодне інше незалежне джерело не підтверджує, що весілля супроводжував якийсь з'їзд володарів. У цьому випадку не важливо, чи окремі хроністи XV ст., переказуючи попередників, лише ускладнили висвітлення вигаданої події. Отже, з'їзду володарів 1261 р. не було. Ішлося лише про з'їзд 1264 р., історичність якого підтвердили й інші джерела⁶⁹. З таким висновком Н. Міки повністю погоджуємося.

⁶⁴ *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften* / Herausgegeben von J. Seemüller // MGHS. Deutsche Chroniken. – Hannover; Leipzig, 1909. – Bd. 7. – S. 120.

⁶⁵ *Wenzel G. Rosztizlaw galicziai herczeg.* – Old. 9; *Прокофьев В. Г.* Ростислав Михайлович... – С. 152–153.

⁶⁶ Докладний виклад цієї проблеми в історіографії: *Mika N.* Czy król Rusi Halickiej... – S. 5.

⁶⁷ *Прокофьев В. Г.* Ростислав Михайлович... – С. 152.

⁶⁸ Поп.: *Heilig K. J.* Leopold Steinreuter von Wien, der Verfasser der sogenannten Österreichischen Chronik von den 95 Herrschaften. Ein Beitrag zur österreichische Historiographie // *MIÖG.* – Innsbruck, 1933. – Т. 47, Н. 2–3. – S. 224–287; *Ott N. H.* Stainreuter, Leopold // *LexMA.* – Bd. 8. – S. 39–40.

⁶⁹ *Mika N.* Czy król Rusi Halickiej... – S. 3–10.

Тому обговорення можливої зустрічі князів Данила й Ростислава у Відні 1261 р. вважаємо безпредметним.

Отож, остання зустріч Данила Романовича і Ростислава Михайловича, яку підтверджують джерела, відбулася на Русі, приблизно навесні–влітку 1240 р. Звісно, Данило і Ростислав зійшлися у бою під Ярославом 17 серпня 1245 р. Після укладеного миру і союзу між Романовичем та Угорщиною 1246 р. угорському королю Белі IV все-таки вдалося приєднати до свого політичного і військового табору двох руських князів, у минулому великих суперників. Це була нагода знову зустрітися й помиритися, однак не маємо жодних доказів, що це відбулося. В угорському нападі на Моравію 1253 р. участь брали і Данило, і Ростислав, але тоді вони не зустрілися. Можливо, що угорсько-чеська битва біля Кресенбрунн яка відбулася 12 липня 1260 р., була, зрештою, і приводом для зустрічі двох руських князів під прапором Арпадовичів. Проте, якщо про Данила можна стверджувати, що він був учасником походу, то участь Ростислава видається гіпотетичною, на неї вказують лише посередні джерела.

Було б невиправданим не згадати, що кожна подорож Данила Романовича до Угорщини й перебування в гостях у Бели IV водночас ставала нагодою, щоб володар Галичини і Волині зустрівся зі своїм небожем. Через низку династичних обставин⁷⁰, як і спосіб життя членів угорської королівської родини, не вважаємо, що Ростислав і його сім'я за будь-яку ціну перебували у своїх областях на південь від Сави, а, як і личило їхньому статусу, були саме при угорському дворі. З іншого боку, нам відомо, що Данило відвідував угорського короля 1248 – у червні 1249 р.⁷¹ та влітку–восени 1262 р.⁷² Не знаємо, однак, чи з цієї нагоди руські князі зустрілися.

З сербської мови переклала Анамарія Рамач Фурман

Dzhura Gardi. LAST MEETING OF DANYLO ROMANOVYCH AND ROSTYSLAV MYKHAILOVYCH.

The evidence from written sources about the possibility of meeting between princes Danylo Romanovych and Rostyslav Mykhailovych after the former's victory over the contender for the principality of Halych at the battle near Yaroslav in 1245 is analyzed.

Key words: prince Danylo Romanovych, princes Rostyslav Mykhailovych, last meeting of princes Danylo Romanovych and Rostyslav Mykhailovych.

Університет у Новому Саді

⁷⁰ Поп.: Zsoldos A. Családi ügy, IV Béla...

⁷¹ Ипатьевская летопись. – Стб. 813–814. Хронологія за: Грушевський М. Хронологія... – С. 34–35, 67; Senga T. IV. Béla külpolitikája. – Old. 601–602; Літопис руський. – С. 408; Котляр М. Данило Галицький. – С. 288; Font M. Árpád-házi királyok... – Old. 254–255; Mika N. Walka o spadek... – S. 27.

⁷² Ипатьевская летопись. – Стб. 857; Грушевський М. Хронологія... – С. 43, 69; Літопис руський. – С. 424.